

Globalizácia, ľudské práva, radikalizácia, extrémizmus, migračná kríza Ako reagovať v škole na tieto naliehavé a aktuálne témy

Cieľom predkladaného textového materiálu je ponúknuť školám metodické odporúčania ako by mohli pristupovať k vnímaniu týchto nielen aktuálnych, ale i citlivých tém ako je **globalizácia, aktívne ľudské práva, radikalizácia až extrémizmus, či migračná kríza** pri výchove a vzdelávaní žiakov. Na tieto témy, ktoré svojou podstatou predstavujú „spojené nádoby“ ponúkame pedagógom odborné informácie, metodické i praktické námety a tiež podnetné inšpirácie a zdroje.

Pred krátkym časom (koncom októbra 2016) sme v priestoroch ŠPÚ uskutočnili odborno-metodické podujatie *Nové výzvy a potreby globalizovaného sveta vo vzdelávaní – Ako odpovedať na aktuálne témy v škole*. Výstupy podujatia predkladáme školám ako osvedčené námety a odporúčania pre prácu s uvedenými témami a prístup pre prevenciu nežiaduceho (radikálneho) správania či konania u žiakov¹.

Na podujatí sme spoločne s pedagógmi (i žiakmi) zo škôl, budúcimi pedagógmi – študentmi pedagogickej fakulty a odborníkmi na vzdelávanie z akademickej obce (PdF UK, Bratislava) diskutovali, motivovali a inšpirovali sa k prístupu, ktorý usmerňuje žiakov k vedomiu, že bezpečnejší a spravodlivejší svet majú aj oni vo svojich rukách a môžu k nemu prispieť. Keď chceme uvažovať o najlepších riešeniach, je dôležité poznať aj východiská, resp. príčiny stavu, preto sme na témy nazerali z **hľadiska odborno-teoretického a zároveň metodicko-praktického**.

Pohľad cez **globálnu dimenziu** vo výchove a vzdelávaní (vyučovaní)

predstavuje to, čo nás prepája s ostatným svetom, je to možnosť naučiť sa chápať globálne problémy v kontexte s lokálnou, miestnou realitou. Zhodli sme sa na fakte, že žijeme v globalizovanom, navzájom prepojenom svete a týka sa nás aj to, čo je od nás vzdialené na tisíce kilometrov: „*Na globálny mier potrebujeme globálneho občana, inak to nejde. Potrebujeme spoločný nadhľad a spoločný základ s podobnými hodnotami. V opačnom prípade budeme vystavení katastrofám a nešťastiam*“.²

Globálna dimenzia je obsiahnutá/súčasťou takmer všetkých vyučovacích predmetov a iných aktivít školy. Žiakom umožňuje virtuálne (aj fyzicky) cestovať po svete, spoznávať miesta, kde je veľa inakosti, utrpenia a biedy na jednej strane, ale aj bohatstvo ducha u ľudí na druhej strane. Vedie ich k tomu, aby sa stali zodpovednejšími, viac sa zamýšľali nad svojím konaním. Čo je hlavným dôvodom a **prínosom uplatňovania globálnej dimenzie vo vzdelávaní**? Najcennejšie je to, že **nasmerujeme svojich žiakov k tomu, aby:**

- vnímali a spoznávali (aktuálne kľúčové) témy súčasného svetového diania,
- uvažovali kriticky a z rôznych perspektív o udalostiach a kontroverzných témach,
- komunikovali s ľuďmi z iných krajín/kultúr a mali tendenciu akceptovať odlišnosti, inakosť,
- rozumeli dôsledkom svojho konania pre budúcnosť,
- boli ochotní zapájať sa do verejných aktivít alebo diania, ktoré sa ich ako občanov dotýka,
- dokázali identifikovať nespravodlivosť, predsudok, stereotyp a boli otvorení (preferovali) odmietavému postoj k nim,
- spoznali podstatu a uvedomili si škodlivosť predsudkov, diskriminácie a nespravodlivosti.

¹ Pojmy žiak, učiteľ, študent, pedagóg... sú v dokumente používané ako pedagogické kategórie alebo označenie profesijnej skupiny, t. j. vo význame žiak i žiačka, učiteľ i učiteľka, študent i študentka...

² Globálne občianstvo: Návrh vzdelávacích cieľov a kľúčových tém podľa stupňa vzdelávania, UNESCO, 2015

Dôležitou súčasťou globálneho vzdelávania a pôsobenia smerom k eliminovaniu prejavov radikálneho (a extrémistického) správania je cieľavedomé **pôsobenie na postoje** žiakov.

Ako sa uvádza v literatúre (Dúbravová, V.), je potrebné si uvedomiť, že postoj má tri zložky, ktoré tvoria jeho vnútornú štruktúru:

- 1) **Kognitívna, poznávacia zložka**, ktorá vyjadruje súbor názorov jednotlivca, jeho presvedčenia a predstavy o tom, aké sú alebo by mali byť objekty jeho postojov. Ide o hodnotiace sudy, ktoré sa **utvárajú učením** a vyjadrujú aj zovšeobecnenú skúsenosť jednotlivca či skupiny.
- 2) **Afektívna, citová zložka**, ktorú tvoria **pozitívne alebo negatívne emócie** vzťahujúce sa **k predmetu postoja**, emócie spojené s presvedčením (príjemné, nepríjemné, obľúbenosť, neobľúbenosť predmetu postoja). Emócie sú príčinou toho, že postoje majú motivačný alebo demotivačný charakter.
- 3) **Behaviorálna, konatívna zložka** predstavuje **dispozíciu, tendenciu konať** v pozitívnom alebo negatívnom smere **vzhľadom na predmet postoja**. Konanie človeka signalizuje, aké má postoje.

Problém pri pôsobení na postoje môže nastať vtedy, ak sa nezameriavame na všetky tri jeho zložky a sústredíme sa iba na niektorú z nich. Naše kognitívne poznatky o predmete sú totiž ovplyvňované aj citmi a pripravenosťou konať. Zmena v poznatkoch môže, no (neraz) nemusí spôsobiť zmenu v prežívaní a môže, aj (veľakrát) nemusí ovplyvniť naše konanie. Deti si často utvárajú postoj priamym zážitkom. Na druhej strane ich postoje nezriedka odrážajú pozitívne alebo negatívne postoje ich rodičov či rovesníkov. **Je dobré, ak sa deti/mladí ľudia stretávajú s rôznymi názormi a postojmi, aby v strete s nimi mohli dozrievať.** Preto je veľmi **prínosné, ak škola umožňuje/podporuje takéto „zrenie“ názorov a vystavuje deti, žiakov, študentov rôznym pohľadom na svet.**

Zmena (kreovanie) postoja predstavuje proces, ktorému vieme porozumieť poznaním jednotlivých úrovní a taktiež na seba nadväzujúcich krokov. Najskôr totiž musíme novým informáciám či podnetom venovať pozornosť, aby sme im porozumeli a prijali ich. Len keď nový podnet prijmeme, môžeme si ho uchovať a následne konať v súlade s ním. Túto postupnosť si možno predstaviť aj ako **rad otázok, ktoré učiteľovi pomáhajú identifikovať stupeň osvojenia si určitého postoja** (každá otázka predstavuje jeden stupeň): 1. Venuje žiak novej informácii pozornosť? 2. Rozumie jej? 3. Prijíma ju? 4. Uchová si ju? 5. Správa sa v súlade s ňou? (Výrost, 2008)

Postoje sa vytvárajú učením, a to:

- a) zovšeobecnením skúsenosti jednotlivca alebo sociálnej skupiny (*stalo sa mi to, preto verím, že je to tak; stalo/stáva sa to členom spoločenstva, ku ktorému patrí, preto verím, že je to tak*),
- b) preberaním postojov od autorít, napr. od členov rodiny, priateľov, vrstovníkov, predstaviteľov politických hnutí či z médií. (Faltýn, 2004)

Pri cielenom pôsobení na postoje je viac než **užitočné, ak dominantný „zdroj“ postojov poznáme a rešpektujeme**. Nie je to len vec opatrnosti, či predchádzania priamej konfrontácii, ale aj stratégia, ktorou možno iné postoje k tomu istému predmetu prezentovať tak, aby nespôsobili blok či automatické odmietnutie.

Prezentovaním rôznych postojov a skúseností k tomu istému predmetu možno aj pri výchove a vzdelávaní dosiahnuť viac, než presvedčaním o správnosti či nesprávnosti konkrétnych postojov.³

³ Dúbravová, V., Postoje v teórii a pedagogickej praxi, in: KVALITA alebo KVANTITA? Zisťovanie postojových zmien v globálnom vzdelávaní a multikultúrnej výchove. Príklady dobrej praxe. Nadácia M. Šimečku, 2014 (upravené)

„Deti a dospievajúci sa v jednotlivých fázach svojho vývinu stretávajú s hodnotami a normami prezentovanými dospelými. Na začiatku ich prijímajú nekriticky, neskôr o nich začínajú stále viac uvažovať a zaujímajú k nim vlastný, často radikálny postoj. Je to prirodzená súčasť vývinu a budovania vlastnej identity. Úlohou rodičov i školy je pomôcť deťom a dospievajúcim **prekonať neistotu spojenú s osamostatňovaním a hľadaním vlastnej identity a ukázať pestrosť ciest, ktorými sa môžu vybrať. Práve tento cieľ by malo napĺňať učenie smerujúce k sociálnemu a osobnostnému rozvoju v škole**“.
(Sokolová L., Lemešová M., prednáška⁴)

Čo je to (vlastne) identita?

Identitu si môžeme predstaviť ako jedinečný pocit seba samého. Osobnú identitu vytvárajú naše **presvedčenia, hodnoty a záujmy**, ktoré nás charakterizujú. Sociálnu identitu predstavuje naša **etnická príslušnosť, viera, jazyk a kultúra**, s ktorými sa identifikujeme v rámci širšej spoločnosti. Každý človek má viacero sociálnych identít, napr. to môže byť *žiak, športovec, fanúšik konkrétneho športového tímu, hudobného štýlu, katolík, Slovák*. Identita je v princípe výsledok vplyvu historických okolností, súčasnej situácie a tiež vlastného úsilia. Identity sa v priebehu života menia pod vplyvom nových skúseností, prostredia a nových ľudí, s ktorými sa stretávame a tiež pod vplyvom význačných spoločenských zmien. Menia sa aj zmenou životných etáp – dospievanie, manželstvo, rodičovstvo... Naša identita **sa prejavuje navonok** – prostredníctvom odevu, ktorý nosíme, hudby, ktorú preferujeme, skupín ku ktorým sa hlásime, ale určitá **časť je/môže byť aj skrytá** (napr. niektoré presvedčenie a hodnoty). Medzi tým ako sa človek vníma sám a ako ho vnímajú iní ľudia môže byť rozdiel a tento rozdiel môže byť základom (pocitu) spoločenskej nerovnosti a nespravodlivosti.

Prečo je dôležité porozumieť identite?

Identita **ovplyvňuje spôsob ako vnímame iných ľudí**. Porozumenie identite **pomáha (včas) rozpoznať ohniská nezhôd**. Objavovanie (skúmanie a uvedomovanie si) vlastnej identity podporuje, dáva predpoklady na **vytváranie akceptujúcejších vzťahov a dialógu s inými**. Prispieva k vybudovaniu sebaúcty a pocitu niekam patriť.

Identitu kreuje kultúra (je v nej obsiahnutá), ktorá sa prejavuje ako súbor hodnôt, presvedčení, postojov a spôsobov správania sa (zdieľaných a prijatých v rámci užšej spoločnosti). Je najčastejšie spájaná s národom či etnickou príslušnosťou. Prejavy kultúry môžu byť zjavné, teda vonkajšie (oblekanie, hudba, tanec, jedlo), ale i menej očividné – vnútorné (postoj k rodine, mužom, ženám, prírode...). Kultúrne zvyklosti predstavujú druh „spoločenskej zmluvy“ prejavujúcej sa ako normy správania, ktorá ľuďom pomáha vo vzájomnom pochopení a interakciách, poskytuje im pocit ochrany a príslušnosti. Kultúry, teda aj identity nie sú statické – znamená to, že sa vyvíjajú a v rôznom meradle i menia.

Porozumieť vlastnej identite a kultúre znamená pochopiť ako sa utvárala a mení v čase. Znamená uvedomenie si toho, čo máme spoločné/odlišné s ostatnými a tiež pochopenie, že odlišnosti môžu byť prínosom.

Hľadanie vlastnej identity môže byť náročné najmä v období dospievania. U niektorých mladých ľudí sa môže spájať aj s radikálnejším vnímaním sveta, resp. riešením jeho problémov. Radikalizmus vo forme vyhranenej kritiky môže prerásť až do extrémizmu a členstva v radikálnych alebo extrémistických skupinách. Členmi takýchto skupín sa môžu stať aj mladí ľudia, ktorých primárne nemotivuje rasistická ideológia, typická pre tieto skupiny, ale iné výhody členstva v skupine. Skupina im poskytuje identitu, komunitu,

⁴ „Príliš radikálny? Vývinovo-psychologický pohľad na proces stávania sa dospelým: význam sociálneho a osobnostného rozvoja v škole“, 2016

ochranu, vzrušenie – bežné sociálne a psychologické potreby, ktoré si mladí nevedia uspokojiť v bežnom prostredí.

V literatúre⁵ môžeme nájsť štyri základné typy mladých ľudí, ktorí sa stávajú členmi extrémistických organizácií. Ich motivácia k členstvu v skupine je rozdielna, hrajú v skupine rozdielnu rolu a z rozdielnych dôvodov (neskôr) skupinu opúšťajú.

Ideologickí aktivisti

Iba nízky počet mladých sa zapojí do extrémistickej skupiny z politických alebo ideologických dôvodov, u väčšiny sa extrémistické (rasistické) názory vyvinú až postupne, ako dôsledok členstva v skupine. Túto skupinu tvoria často idealistickí mladí ľudia, ktorí si vybrali radikálnejší spôsob riešenia problémov. Môže to byť spôsobené ich všeobecným pocitom odcudzenia od tzv. „mainstreamovej“ politickej kultúry.

Spoločníci

Spoločníkov do členstva v skupine motivuje primárne túžba po priateľstve a ochrane, túžba niekam patriť. Lahko sa dajú prehovoriť na účasť na extrémistických a násilných aktivitách v dôsledku ich potreby uznania a prijatia. Ich názory a správanie sa postupne radikalizuje ako dôsledok členstva v skupine.

Dobrodruhovia

Dobrodruhovia sa zapájajú do násilného extrémizmu primárne kvôli túžbe zažiť vzrušenie a akciu. Priťahuje ich násilie, zbrane, uniformy, bitky, maskulínne ideály a rola hrdinu.

Sociálne frustrovaní

Túto skupinu tvoria mladí ľudia pochádzajúci z problematického rodinného prostredia, ktorí môžu mať za sebou rôzne traumatické zážitky, diskrimináciu či sociálnu marginalizáciu a často mávajú aj problémy pri vzdelávaní. Ideologicky sú málo orientovaní, typické je pre nich veľa hnevu a agresie, ktorú ventilujú „bojom s nepriateľom“. V extrémistickej skupine si môžu nájsť rolu, v ktorej získajú uznanie za svoje násilné schopnosti a ochotu vykonávať extrémne násilie.

Ako už bolo povedané, mladí ľudia v mnohých prípadoch nevstupujú do extrémistických skupín kvôli politickým motívom, či rasistickým názorom. Hlavným dôvodom je napĺňanie rôznych psychologických a sociálnych potrieb. V tomto kontexte by sme **extrémizmus** mohli charakterizovať ako „skupinovú nenávisť“, ako **sociálnu drogu**, ktorou si v mnohých prípadoch niektorí mladí ľudia kompenzujú (riešia) svoje (rôzne) mentálne alebo sociálne problémy. Predmetom nenávisťi pritom môže byť takmer hocičo. V podstate v tomto ohľade platí že, extrémistom je človek, ktorý má nejaký problém a tento ho vedie, či motivuje k „nenávisťnému“ správaniu alebo konaniu (po anglicky hate crime).

V zásade **dôvodom**, prečo mladí ľudia môžu začať vyznávať filozofiu rasizmu a nenávisťi, je buď **faktor úspechu** – nedokážu normálnym spôsobom dosiahnuť pozornosť, či úspech v spoločnosti alebo **faktor neistoty** – svoju sociálnu neistotu kompenzujú združovaním sa v radikálnych skupinách, v ktorých svojším spôsobom „riešia sociálne problémy spoločnosti“. Násilie považujú za bežnú a normálnu formu riešenia problémov. V skupine nachádzajú pocit bezpečia a vlastnej dôležitosti. Neraz sa identifikujú so skupinou do takej miery, že strácajú potrebu samostatného myslenia – často nevedia popísať, prečo útočia na nejakú obeť, pociťujú však, že poníženie iného im dáva pocit zadosťučinenia.

Táto skutočnosť by sa mala stať **východiskom** prístupu **pre prevenciu** nenávisťného (kriminálneho) správania a konania v edukačnom procese/v škole.

⁵ Tom Olsen in: „Extrémizmus a radikalizmus mládeže, škandinávске skúsenosti“, projekt Spoločne za toleranciu, OZ Kaspian/OSF, upravené

Osvedčilo sa používať metódy, ktoré sú orientované na rozvíjanie emocionálnej inteligencie, na sociálno-emočné učenie.

Pri uplatňovaní týchto metód pri práci so žiakmi by pedagógovia mali uprednostniť:

- **Prístup „bez boja“** (nie bojovať proti...). Prečo? Lebo extrémny sú zaujímavé, priťahujú mladých, ktorí sú prirodzene (vzhľadom na vek) radikálnejší, majú radi nové a rýchle riešenia.
- **Facilitáciu**, teda **rozhovory, či diskusie so žiakmi** (najmä v prvej etape), kde má nezastupiteľné miesto spoznávanie ich skúsenosti a názorov v tejto oblasti; najlepšie ak sa učiteľ/ka zaujíma, pýta sa **nekonfrontačným spôsobom** a (naozaj) počúva, nevnučujúc svoje názory, argumenty žiakom; veľmi užitočné je podporovať (trénovať) prostredníctvom cieľných aktivít **kultiváciu dialógu** medzi žiakmi (v triede).
- **Nácvik možných foriem predchádzania alebo hľadania riešení konfliktov.** Prínosná je orientácia aktivít na zvládanie hnevu/agresie, hanby, strachu a nenávisť, ktoré sú (v literatúre) považované za kľúčové v emocionálnej motivácii k (násilnému) extrémizmu.
- **Orientáciu na aktivity** cieľené na **pochopenie podstaty a významu identity** prostredníctvom rozvíjania sociálnych zručností, resp. sociálnych a emocionálnych kompetencií u žiakov.

Veľké spektrum užitočných odborných východísk/informácií, inšpirácií a zdrojov s uvedenými rôznorodými konkrétnymi aktivitami, ktoré sa môžu využiť pri práci so žiakmi sa nachádza v prednáške a prezentácii: *Príliš radikálny? Vývinovo-psychologický pohľad na proces stávania sa dospelým: význam sociálneho a osobnostného rozvoja v škole*, Sokolová L. a Lemešová M.

Velmi prínosné sú aktivity cieľené na to, aby si žiaci uvedomili a porozumeli významu kritického rozlišovania medzi faktami a názormi. Je to dobrý spôsob ako spoločne so žiakmi spochybňovať/odhaľovať predsudky a stereotypy, ktoré môžu byť jedným z motívov vzniku radikálnych postojov alebo správania.

Fakt, alebo názor – čo je čo? Je určená pre starších žiakov (2. stupeň ZŠ, SŠ)

1. Na úvod (motiváciu) kladieme žiakom otázky: Kto číta noviny? Kto číta časopisy? Kto sleduje správy v televízii? Kto získava informácie z internetu? Kto cez Facebook? Kto sa o správy nezaujíma?
2. Veríte vždy tomu, resp. všetkému, čo čítate alebo (od niekoho) počujete?
3. Dokážeme spoznať, čo je pravda a čo nie? Môžeme získať komplexnejšie (pravdivejšie) informácie o nejakej téme, aby sme si mohli urobiť vyvážený názor?
4. Je dôležité, aby sme rozlišovali medzi faktom a názorom. Ak áno, prečo?
5. Keď ľudia vydávajú svoj názor za fakt a my sami nevieme aké sú fakty, môžu nás ľahšie zmanipulovať a získať na svoju stranu? Alebo sa to nemôže stať?

Ako spoznáme rozdiel medzi faktom a názorom:

Fakt je niečo nenapadnuteľné, čo existuje alebo sa skutočne stalo.

Fakt zostáva stále rovnaký bez ohľadu na to, kto s ním prichádza do styku.

Fakt si môžeme overiť – existujú dôkazy/doklady o jeho pravdivosti.

Použitím výrazov: „domnievam sa, že...“, „myslím, že...“ sa naznačuje, že ide o názor, nie o fakt. Stáva sa však, že sa tieto alebo podobné výrazy nepoužívajú s cieľom prezentovať názor ako fakt.

Zovšeobecňujúce slová ako „všetci“, „každý“, „vždy“ sa vyskytujú častejšie v súvislosti s názormi a domnienkami, než v súvislosti s faktami.

Fakty nemôžeme spochybniť, existujú nezávisle od nášho názoru. Môžeme ich ale interpretovať, a tak si vytvárať názory. Názory sa môžu líšiť okrem iného v závislosti od hodnôt človeka – od toho, čo kto v živote považuje za dôležité.

Pomôcka: súbor kartičiek s rôznymi vyjadreniami, ktoré si učiteľ vopred si pripraví
Úlohou žiakov je určiť, či ide o fakt alebo názor.

Príklady vyjadrení (pre začiatok by mali byť vyjadrenia jednoduché, kvôli pochopeniu):

Teraz sme v škole. (F/N)

Francúzština je ťažká. (F/N)

Michael Jackson zomrel. (F/N)

Myslím si, že na Slovensku má väčšina ľudí prístup k internetu. (F/N)

Žiaci, ktorí sa chcú učiť by nemali dostávať vysvedčenie. (F/N)

Alternatíva: vyjadrenia na kartičkách môžu byť aj vo forme krátkeho textu (úryvku textu z médií, napr. o Rómoch, migrantoch/utečencoch...).

Bez rešpektovania ľudských práv môže viesť cesta k radikalizmu (a extrémizmu)

Prevenčia alebo eliminácia radikalizmu, či extrémizmu úzko súvisí s pochopením významu ľudských práv. „Ľudské práva každodenne a po všetkých stránkach ovplyvňujú život každého z nás. Ich porušovanie je zdrojom každého problému súčasného sveta: násilia, chudoby, ekonomickej nerovnosti a bezprávia, nehovoriac o vojnách a násilných konfliktoch, ktoré ničia planétu. Realizácia týchto práv presahuje hranice štátu, regiónov či kontinentov, predpokladá zmenu hodnotových priorít. Z početných výskumov v EÚ vyplýva, že ľudské práva nie sú mladým ľuďom ľahostajné. Skúsenosti z celého sveta ukazujú, že mladí ľudia sa venujú politickým otázkam a energicky sa zasadzujú za ich riešenie vtedy, keď majú možnosť prebrať spoluzodpovednosť za to, čo robia a akým spôsobom sa učia a ak sa im tieto otázky predostrú vhodným a zaujímavým spôsobom. Ako pedagógovia musíme ich energiu využiť. Je potrebné si však uvedomiť, že poznanie (problematiky ľudských práv) ešte automaticky neznamená ich rešpektovanie a bez rešpektovania bude vždy dochádzať aj k ich porušovaniu.

Výchova k ľudským právam ako najvyšším ľudským hodnotám pomáha žiakom formovať ich názory, predstavy, postoje, hľadať a uplatňovať pozitívne spôsoby riešenia problémov, orientovať sa v modernej multikultúrnej spoločnosti, nachádzať svoje dôstojné miesto v nej, pozitívne meniť svet okolo seba“.⁶ Kultúra ľudských práv je sieťou do seba zapadajúcich postojov, presvedčení, spôsobov správania, noriem a predpisov. Ich pochopenie môže poskytnúť oporné body, od ktorých sa môže pedagóg odraziť v svojej práci so žiakmi. Výchova k ľudským právam v rámci školského vzdelávania musí vychádzať z každodenného života školy. Mala by byť reflektovaná v celom vyučovacom procese a tiež mimovyučovacích činnostiach.

Viac informácií a praktické ukážky ponúkame v prezentácii a texte: *Hodnotová výchova v školách v kontexte Dohovoru o právach dieťaťa*, Vargová, D.

Výchova k hodnotám kultúrneho a historického dedičstva môže prispieť k porozumeniu a tolerancii

Dedičstvo je predovšetkým to, čo sme nevytvorili sami, ale nejakým spôsobom sme dostali ako dar i ako „ťarchu“ od tých, ktorí tu žili pred nami, prípadne ešte žijú s nami.

⁶Kompas. Manuál výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam, Rada EÚ, 2008, upravené

S možnosťou užívať toto bohatstvo vzniká aj možnosť podieľať sa na rozhodovaní o jeho osude. Účinne však môžeme chrániť a udržiavať len to, čo skutočne dokážeme mnohostranne vnímať, len to, čomu zároveň dobre rozumieme a čo aj dostatočne poznáme a vieme oceniť. Jadrom výchovy k hodnotám kultúrneho a historického dedičstva je učiť sa ich posudzovať, chápať ich význam v národnom aj globálnom rozmere. Pochopenie významu kultúrneho, historického i prírodného dedičstva môže prispieť k väčšej tolerancii a predchádzaniu radikálnych alebo postojov.

Konkrétnejšie podnety je možné nájsť v prezentácii a texte: *Výchova k hodnotám národného a svetového kultúrno-historického dedičstva*, Bocková, A.

Súčasnosť ako éra mobility a migrácie – potreba jej reflexie v škole

Mobilita a migrácia ľudí v súčasnosti má mnoho pozitív – umožňuje ekonomický rozvoj, šírenie inovácií, vzájomné kultúrne obohatenie, avšak tzv. migračná kríza, ktorej je Európa v poslednom období vystavená, spôsobuje veľa konfrontácií a negatívnych emócií (odmietavé až extrémistické postoje) u niektorých obyvateľov Európy. Migrácia môže byť dobrovoľná, ale i nedobrovoľná, kedy ľudia/migranti opúšťajú svoju domovskú krajinu kvôli vojne, prírodným katastrofám, extrémnej chudobe alebo sú prenasledovaní z dôvodu ich rasy, etnicity či iných dôvodov. Práve z týchto migrantov sa stávajú utečenci, ktorí žiadajú o azyl v inej bezpečnej krajine. Je prirodzené a potrebné, aby na tému migrácie, či migračnej krízy reagovala aj škola, **aby žiaci dostali príležitosť o nej uvažovať z rôznych uhlov pohľadu.**

Školám pre inšpiráciu ponúkame praktický príklad – prístup Gymnázia Antona Bernoláka v Námestove⁷.

Ako uvádzajú študenti gymnázia: „Hoci je téma migrácie v poslednej dobe veľmi rozšírená, nie každý (žiak) prejavuje o ňu záujem. Preto sme sa snažili po dobu niekoľkých dní vzbudiť záujem o túto problematiku medzi našimi spolužiakmi a pripravili sme si pre nich viacero aktivít, diskusií, do ktorých sme ich zapájali:

- ♣ Na začiatku sme si vyjasnili pojmy – na tabuľu sme napísali slová ako migrácia, utečenci a pod. a úlohou našich spolužiakov bolo pridať čo najviac ďalších pojmov, ktoré s nimi súvisia.

- ♣ Pre ďalšiu aktivitu sme si vybrali troch študentov z triedy, ktorí si mali predstaviť, že sú imigranti. Mali nám v krátkosti povedať svoj príbeh, aká je situácia v ich krajine, prečo sa rozhodli utiecť, aká bola ich cesta, kam sa chystajú ísť, čo si so sebou zobrali, atď. Ostatní mali posúdiť, či by ich prijali alebo nie.

- ♣ Niektoré aktivity boli realizované aj v rámci vyučovania anglického jazyka. Príkladom je aktivita pod názvom *What would you do if.../čo by si robil, keby.../* Spolužiaci si vybrali lístok s dokončením vety a ich úlohou bolo odpovedať čo najreálnejšie na danú situáciu. Napr. čo by si robil, keby v tvojej krajine zúrila vojna a ty si tiež v nebezpečí? Čo by si robil, keby si chcel lepšie podmienky na vzdelanie, ale tvoja krajina nemá na to primerané podmienky...

- ♣ Predchádzajúce aktivity sme nakoniec umocnili krátkym 10 minútovým videom. Žiakom našej školy sme kládli otázky na zistenie názoru ohľadom situácie utečencov a tiež ich dojmu z našich aktivít. Môžeme konštatovať, že sme zaznamenali určitý názorový posun – pred začiatkom aktivít väčšina spolužiakov nemala prehľad o situácii migrantov a ani sa nad

⁷ Škola sa zúčastnila ako reprezentant Slovenska na medzinárodnom podujatí *Európa začína na Lampeduse*, kde študenti prezentovali aktivity k téme migrácie v anglickom jazyku.

problémom nezamýšľali. Vďaka našim aktivitám sme vzbudili u nich záujem o danú problematiku. Naďalej plánujeme sledovať, či sa zvýši záujem alebo sa zmenia názory u našich spolužiakov.

♣ Najnáročnejšou z našich aktivít bol prieskum s otázkami a aj odpoveďami respondentov v anglickom jazyku. Pri jeho príprave a vyhodnotení sme si vyskúšali/použili štandardné výskumné nástroje – od hypotéz až po štatistické spracovanie výsledkov. Konkrétne výsledky sme zosumarizovali do prezentácie *Ako sme pristúpili k citlivej téme migrácie v našej škole.*“

Na využitie alebo len na inšpiráciu ponúkame prezentáciu a tiež plán vyučovacej hodiny anglického jazyka, ktorá bola špeciálne zameraná na tému migrácie: *Ako sme pristúpili k citlivej téme migrácie v našej škole, Immigration Lesson Plan*, Gymnázium Antona Bernoláka, Námestovo; Jaško, Ľ.

Postskriptum: **Na čo by sa nemalo zabúdať** pri vedení žiakov k tolerancii a rešpektovaniu?

Pri hľadaní cesty k riešeniu problému, či nových výziev spoločnosti (akým je napríklad spomínaný radikalizmus mladých) si pedagógovia určite nájdu prínosné podnety z našich alebo iných odborných zdrojov a podujatí, či dobrých pedagogických praxí. Ukazuje sa však, že samotní pedagógovia si pri pôsobení na žiakov menej uvedomujú svoj podiel, teda vplyv samého seba ako osobnosti, resp. svojich postojov. Prítom je známe, že niektoré osobné presvedčenia môžu byť také silné, že nám bránia vnímať objektívnu realitu, pretože sme podvedome nastavení tak, že svet vidíme (a hodnotíme) výhradne cez „okno svojej pravdy“. Keď chceme byť pravdiví v svojom pôsobení na deti, žiakov, je dobré svoje presvedčenia skúmať/spoznávať, aby sme ich mohli tzv. „zvedomiť“, až potom sa môžeme otvoriť iným alternatívam, či inšpiráciám pre iný pohľad z „nášho okna“. **Poznávaním** (východísk, dôvodov) **svojich presvedčení budeme viac pripravení na vlastné reakcie, na neočakávané reakcie iných** a získame viac šancí nájsť správnu cestu k skutočnému cieľu, ktorým je prijatie myšlienky medzilidského rešpektovania a tolerancie u žiakov. **Sebareflexia je veľmi užitočná** pri ceste k tolerancii a rešpektovaniu (u učiteľa aj žiakov).

Osvedčilo sa: **spoznať** (uvažovať, uvedomiť si) **svoje vlastné „slepé škrvny“**.

Ukazuje sa, že nie je ničím výnimočným keď naše konanie ovplyvňuje, teda vychádza z niektorých (vlastných) podvedomých presvedčení alebo predsudkov. Môže sa to prejavíť nielen pri rozhodovaní o kúpe určitého tovaru, no najmä pri vytváraní názorov na dôležitejšie veci napr. aj v súvislosti konfliktami vo svete. Ide o tzv. „potvrdzujúce skreslenie“, čo predstavuje náklonnosť uprednostňovať tie informácie a interpretácie, ktoré podporujú vlastný názor a naopak ignorovať alebo podceňovať tie, ktoré sú v rozpore s našim presvedčením. S tým súvisí aj tendencia myslieť si, že naše etické názory sú v porovnaní s názormi iných ľudí tie správne a objektívne.

Jednou z príčin môže byť prílišné „kotvenie“, čo je prirodzená ľudská vlastnosť vychádzať, teda „kotviť“ pri svojom názore/postoji/rozhodovaní na prvej (aj dávnej a neaktuálnej) informácii, resp. dobrej či zlej skúsenosti, ktorá sa k nám dostala alebo ktorú sme (niekedy) zažili. Na prekonávanie predsudkov môžeme použiť techniku opačnej argumentácie – uvažujem o argumentoch pre opačný, či iný názorový pól (sám so sebou alebo v diskusii

s inými). Týmto spôsobom môžeme **odhaliť príčinu niektorých našich presvedčení či predsudkov**.

Osvedčilo sa: nebát sa **priznať si, že sa môžem myliť a prijať iné stanovisko**.

„Človek by sa nikdy nemal hanbiť za to, že sa mylil, čo sa dá inými slovami vysvetliť tak, že dnes je múdrejší, ako bol včera“ (napísal už v 18. storočí básnik A. Pope). Ide o to, či vieme zmeniť názor na základe nových dôkazov, či my sami sme ochotní hľadať, porovnávať a vytvárať si otvorenejší a pravdivejší zorný uhol.

Spracovali: PhDr. Ľubica Biziková bizikova@statpedu.sk
PhDr. Dáša Vargová, CSc. vargova@statpedu.sk
Úprava: PaedDr. Mariana Páleníková